

## JAROVINSZKIJ ALEKSZANDR

### Gyermekkori kétnyelvűség: hátrány vagy előny?

#### Kísérleti vizsgálatok

Talán nincs is olyan ország, ahol ne élneek egymás mellett különböző etnikai csoportok, ahol így a nyelvi kontaktus ne lenne természetes dolog. A két- vagy többnyelvű közösségekben nevelkedő gyermekek megtanulhatják egymás nyelvét. Felmerül a kérdés, vajon milyen hatással van a kétnyelvűség a gyermek fejlődésére?

A gyermekkori bilingvizmus pozitív és negatív hatásának vitája a gyermek beszéd-, mentális és személyiségfejlődésére csak a 19. század elején kezdődött el igazából. Y. Lebrun és M. Paradis (1984) írják, hogy egy Jahu nevű német tanár még 1808-ban figyelmeztetett arra, hogy a kétnyelvű oktatás negatívan hat a gyermekre, ugyanis retardáció tapasztalható a beszéd és a kognitív folyamatok terén. Tézise szerint a gyermeknek csak egy anyja van, tehát csak egy anyanyelve lehet. 1899-ben Laurie azt írja, hogy ha a gyermek kétnyelvű családban nő fel, akkor az intellektuális és pszichés fejlődése nemcsak hogy nem duplázódik meg, hanem kettéválik. H. Schuchardt grazi nyelvész (1950) szintén nem tartotta hasznosnak a kétnyelvűséget. Elképzelése szerint a kétnyelvű személy egy olyan valaki, akinek egy íja van két húrral, de mindkettő gyengén feszül.

1915-ben Párizsban adták ki a francia asszociatív pszichológia képviselőjének, I. Epstein-nek a könyvét, *Gondolkodás és többnyelvűség* címmel. A szerző poliglott személyekről gyűjtött anyag részletes elemzésével többek között arra a következtetésre jutott, hogy kétnyelvűség vagy többnyelvűség esetén minden kifejezéshez rendkívül bonyolult konkurens asszociációk alakulnak ki - „gondolatok kohéziója” -, amelyek egymásra interferáló hatást gyakorolnak. Az egyik nyelvi rendszer elemei „keverednek” a másik nyelvi rendszer elemeivel, és ilyen módon nemcsak az idegen nyelv, hanem az anyanyelv is szegényesebb lesz. Az interferencia-jelenség lassítja a gondolkodási tempót. Epstein szerint a gyakorlati szükségszerűség és a nyelv pszichológiai törvényszerűségeinek figyelembevételével a kompromisszumos megoldás a következő: „impesszív poliglosszia” és „expresszív monoglosszia”. A szerző szerint ez azt jelenti, hogy az optimális eset az, amikor az individuum csak az anyanyelven érintkezik, de megérti az idegen nyelvű beszédet, vagy olvasni tud az idegen nyelven. Különösen káros a kétnyelvűség kora gyermekkorban, amikor a gyermeknél éppen kialakulnak a gondolkodás első formái, illetve amikor a gondolkodás és a beszéd közötti asszociatív kapcsolatok még nem elég erősek.

Századunk húszas éveinek végén I. Bikcsentaj és Z. Lavrova-Bikcsentaj (1929) - felhasználva az akkor legkorszerűbbnek számító pszichológiai módszereket - megkísérelték megállapítani azt, hogyan hat a kétnyelvűség a gyermek kognitív fejlődésére, és egyáltalán hogyan gondolkodik a kétnyelvű egyén.

Az egyik kísérletben 50-10 és 15 év közötti - tatár-orosz kétnyelvű serdülő vett részt. Az első csoport (22 gyermek, 10-12 évesek) a Moszkvában lévő tatár gyermekotthonban nevelkedett, és mind paraszt származású volt. A többiek (28 idősebb gyermek) Moszkvában laktak szüleikkel, és a munkásosztályt képviselték. Az idősebb gyermekek jobban tudtak oroszul, mint a tízévesek.

A vizsgálat főbb eredményei:

1. A Binet-féle intelligenciateszttel végzett mérés azt mutatta, hogy az IQ általában 90 pont körül mozgott, a mintában nem volt sem nagyon magas, sem nagyon alacsony érték. 2. Az otthonban nevelkedő, munkásosztályból származó idősebb gyermekek nem mutattak jelentős különbséget a két nyelv használatában a verbális feladatok teljesítésénél. Annál nagyobb volt

a differencia a két nyelv között a tízéveseknél a tatár nyelv javára, sőt ezek a gyermekek gyakran visszautasították az orosz nyelvű feladatokat. 3. Mindkét csoportban a szerzők csak az orosz nyelvűnél tapasztaltak grammatikai interferenciát, azonban ez a jelenség sokkal gyakoribb volt a tízéveseknél.

Mindezek alapján - kiegészítve más következtetésekkel is - Bikcsentajék a következő konklúziót vonják le (108.): „*Amennyiben a beszéd az idegen nyelven helytelen, akkor azon a nyelven a gondolkodási folyamatok lassúak, műjellegek*”. Ugyanakkor hozzáteszik, hogy az idegen nyelv jobb ismerete hozzásegít ahhoz, hogy a kétnyelvű egyénnél a gondolkodási folyamatok mindkét nyelven közelítsenek egymáshoz.

A szerzők közül voltak olyanok (például W. Hennis, 1925 - lásd W. Mackey, 1977. 231.), akik azt állították, hogy a gyermeknél a kétnyelvűség kancsalságot, balkezességet, sőt skizofréniát is (P Christophersen, 1948) okozhat.

Helyenként a mai szakirodalomban is (például E. Pichon és S. Borel-Maisonny, 1964 - lásd W. Mackey, 1977. 231.) lehet találkozni olyan konklúzióval, hogy a kétnyelvűség dadogást válthat ki. Csatlakozva Mackey véleményéhez meg kell jegyezni, hogy ezek az állítások gyakran alaptalanok és nagyon is vitathatók.

Ami a kétnyelvű gyermek dadogását illeti, tudomásom szerint jóformán egyetlen átfogó és precíz vizsgálat létezik, amelyet L. Travis és munkatársai 1937-ben végeztek East-Chicagóban. Eszerint a 4827 vizsgált iskolás gyermek közül (átlagéletkor: 8,5 év) 2322 gyermek volt kétnyelvű, és közülük csak 2,8 százalék dadogott. (A szerzők az emigráns családokból származó, különböző nyelveken beszélő - például lengyel-angol, orosz-angol, magyar-angol stb. - gyermekeket vonták be kutatásukba.) Adatokat mellékelnek egynyelvű angol tízévesekről, akiknek 1,8 százaléka volt dadogó. A kétnyelvű dadogó gyermekek közül 66,2 százalék volt fiú és 33,8 százalék lány. Az angol nyelvű mintában 77,4 százalék fiú és 22,6 százalék lány dadogott. Nagyon gyakran mind a kétnyelvű, mind az egynyelvű családból származó testvérek dadogtak.

Ami a kétnyelvűség és a dadogás összefüggését illeti, a szerzők hangsúlyozták, hogy a dadogás okát nem magában a kétnyelvűség jelenségében kell keresni, hanem ez inkább más tényezők függvénye, például családi nevelési attitűd, a családban uralkodó feszített emocionális atmoszféra, amelyre az emigráns családokban gazdasági instabilitás hat, a szülők közötti nem harmonikus viszony stb. És mégis, elemezve L. Travis és munkatársai tanulmányát, Y. Lebrun és M. Paradis (1984) azt feltételezik, hogy a korai kétnyelvűség provokálhat dadogást, ha a gyermek prediszponált erre. Abban az esetben, amikor vegyes családban a szülők zűrzavarosan használják a két nyelvet a csecsemővel és a kisgyermekkel való kommunikáció során, akkor valószínű, hogy ez a veszély fennállhat.

Hogy a korai gyermekkori kétnyelvűség mennyire nem egyértelmű, bonyolult jelenség, arról tanúskodik néhány eset, amelyet az angol gyermekpszichiáter, M. Rutter (1987) közölt, érdemes ezek közül egyet megemlíteni.

Herbert, a hétéves kisfiú autizmusban szenvedett. Az intellektuális szférában normális fejlődést mutatott, viszont nagyon agresszív volt a gyermekekkel szemben, nem játszott és nem is kommunikált velük. úgy tűnt, hogy nem értette a hozzá címzett közléseket. Nagyon rossz volt a kiejtése, és sok nyelvtani hibát csinált az angol nyelvben. Későn kezdett el beszélni. A különböző szakemberek, akik megvizsgálták Herbertet, mindezt a kétnyelvűség jelenségének tulajdonították, ugyanis az apja németül beszélt hozzá, az anyja viszont angolul. A további részletes és átfogó vizsgálatok kimutatták, hogy Herbert születése óta részleges sükettségben szenvedett: nem hallotta a magas frekvenciájú hangokat. A hallókészülék egyéves használata után már jól tanult az iskolában, játszott az osztálytársaival és érzelmi reakciói normalizálódtak.

Néhány tanulmány arról számol be, hogy kétnyelvűek gyengébb eredményt mutattak az egynyelvűekhez képest. W. Tsushima és T Hogan (1975) tízéves japán-angol kétnyelvű

gyermeknél végzett vizsgálata azt mutatta, hogy a verbális tesztben elért eredményeik alacsonyabbak voltak, mint az egynyelvűekéi. K. Lasonen és P. Toukoma (1978), P. Toukoma és K. Lasonen (1979), valamint T. Skutnabb-Kangas és P. Toukoma (1976) arról számolnak be, hogy a Svédországban élő, finn munkáscsaládból származó és svéd iskolába járó kétnyelvű gyermekeknél megállapították, hogy az átlag nonverbális IQ mellett ezek az iskolások rosszul írtak és olvastak mindkét nyelven.

Néha ugyanazok a kétnyelvű gyermekek bizonyos feladatok megoldásánál jobbak voltak, mint az egynyelvűek. S. Ben-Zeev (1977, 1984) vizsgálatai azt mutatták, hogy 6-9 éves kétnyelvű héber-angol gyerekek a megfelelő egynyelvű mintához képest jobbak voltak a nemverbális Raven-féle teszt megoldásában, valamint nagyon jó elemzési képességet demonstráltak a verbális feladatok teljesítése terén (szimbólum helyettesítésénél). Ugyanakkor a szerző a héber-angol kétnyelvű gyermekeknél - ugyanúgy, mint spanyol angol kortársaiknál - a szókincs deficitjét állapította meg.

A legérdekesebb jelenség, amellyel a szakemberek találkoztak a gyermekkori kétnyelvűség tanulmányozása kapcsán az, hogy az egynyelvű gyermekekhez képest a kétnyelvűek korábban tudják különválasztani a szó hangalakját a jelentésétől. Ez azt jelenti, hogy rugalmasabban tudnak bánni a nyelvi kóddal, így a bilingvális gyermekek kognitív struktúrája flexibilisebb, kreatívabb (A. Ianco-Worral, 1972, S. Ben-Zeev, 1977, 1984, Göncz L., 1985).

A gyermekpszichológiában ismeretes a nominális realizmus fogalma. Ebben az esetben egy óvodáskorú gyermek beszédét szorosán kapcsolja a tárgyhoz vagy a helyzethez. Tehát a név (a szó) és az objektum (referens) közötti kapcsolat ebben a korban elválaszthatatlan. A fent említett kutatók - többek között - nagyon szellemes kísérleteket végeztek el kétnyelvű gyermekeken. Az egyikben - az úgynevezett névcseré tesztben (szimbólum helyettesítése) -, miután a kísérletvezető megállapodott a gyermekkel, hogy játékból például a ceruzát el lehet nevezni könyvnek, néhány kérdést tett föl neki: Lehet-e egy ilyen „könyvvel” írni?, vagy pedig: Ad-e egy ilyen „kutya” (tehén-kutya csere) tejet? stb.

A másik vizsgálatban - az úgynevezett szópárok-tesztben - a gyermeknek szópárokat olvastak fel: a hosszabb, több szótagú szó egy rövidebb és kisebb tárgyat jelölt, a rövidebb szótagú szó pedig egy nagyobbat (például kismadárka - tehén). A gyermeknek az volt a feladata, hogy mondja meg, melyik szó volt hosszabb. Az eredmények egyértelműen a kétnyelvű gyermekek javára szóltak, igaz, hogy ezek a különbségek nem mindig voltak statisztikailag szignifikánsak.

### **Individuális kétnyelvűség**

Hogyan szocializálódik a kétnyelvű gyermek? Erre a kérdésre részben megtalálható a válasz Jarovinszkij A. - Fabricius I. (1978), G. Saunders (1982), B. Kielhöfer és S. Jonekeit (1983) tudományos közleményeiben, amelyekben a szerzők leírják a szülők és saját kétnyelvű gyermekeik közötti kommunikatív stratégiákat.

A kétnyelvű szocializációról több adatot tartalmaz a *Kétnyelvű család* című könyv, amelyet E. Harding és Ph. Riley (1988) olyan szülőknek írtak, akik azt szeretnék, hogy gyermekeik kétnyelvűvé váljanak. A szerzők áttanulmányozták az általuk ismert és megjelent publikációkat, valamint saját megfigyeléseikkel, vizsgálataikkal egészítették ki könyvüket.

Az alábbiakban bemutatom az E. Harding és Ph. Riley (1988) által javasolt osztályozást, amely a kétnyelvű családokat 5 típusra bontja. (Zárójelben megjegyzem, hogy véleményem szerint az osztályokat arról a kutatóról kellett volna elnevezni, aki az esetet leírta.)

1. *J. Ronjat-féle család* (1913): *Szülők*: A két szülő különböző anyanyelvű, de ismerik (jól vagy rosszul) egymás anyanyelvét. *Szociális miliő*: Az egyik szülő anyanyelve azonos a

környezeti nyelvvel. *Kommunikatív stratégiák:* A szülők csak saját anyanyelvükön kommunikálnak gyermekükkel.

2. *A. Fantini-féle család (1985): Szülők:* A két szülő különböző anyanyelvű. *Szociális milió:* Az egyik szülő anyanyelve azonos a környezeti nyelvvel.

*Kommunikatív stratégiák:* A gyermekkel való kommunikáció során a szülők nem használják a környezeti (domináns) nyelvet. A gyermek viszont „házon kívül” - vagyis a környezeti nyelv hordozóival való természetes társas érintkezés során, vagy pedig intézményes keretek (óvoda, iskola) között - elsajátítja a domináns nyelvet.

3. *E. Haugen-féle család (1969): Szülők:* Mindkét szülő anyanyelve azonos. *Szociális milió:* A környezeti nyelv nem azonos a szülők anyanyelvével. *Kommunikatív stratégiák:* A szülők csak saját anyanyelvükön beszélnek a gyermekkel.

4. *W. Elwert-féle család (1959): Szülők:* A szülők különböző anyanyelvűek. *Szociális milió:* A domináns (környezeti) nyelv nem azonos a szülők anyanyelvével. *Kommunikatív stratégiák:* Mindkét szülő csak saját anyanyelvén kommunikál a gyermekkel.

5. *G. Saunders-féle család (1982): Szülők:* Mindkét szülő anyanyelve azonos. *Szociális milió:* A domináns nyelv azonos a szülők anyanyelvével. *Kommunikatív stratégiák:* Az egyik szülő a gyermekkel való kommunikáció során mindig a nem domináns nyelvet (nem az anyanyelvét) használja.

Véleményem szerint ebből a tipológiából hiányzik a szülők egymással való kommunikatív stratégiáinak elemzése. Kutatásaim során ugyanis talákoztam olyan családdal, amelyben mindkét szülő különböző anyanyelvű volt: az anya bolgár, az apa magyar. Közös nyelvük az orosz volt. Együtt tanulták az egyetemen a -Szovjetunióban. Miután letelepedtek az USA-ban, született egy kislányuk, aki kétéves korától kezdve rendszeresen látogatta az angol nyelvű bölcsődét. Anyja bolgárul beszélt hozzá, apja magyarul, a szülők egymás közti érintkezési nyelve az orosz volt. Más kérdés, hogy ebben a bonyolult nyelvi szituációban a kislány mennyire tudta elsajátítani ezeket a nyelveket.

Saját-szintén bonyolult-többnyelvű szocializációjáról számol be Ilonka Schmidt-Mackey (1977). Családjában a német, a szerb és a magyar nyelvet egyaránt használták. Ilonka elsajátította mind a németet, mind a szerbet, de a magyarban csak passzív tudással rendelkezett, miután ez a nyelv a szülők közös nyelve volt, és magyarul nem beszéltek hozzá.

Véleményem szerint a szakirodalom jogosan tartja számon ezen a területen J. Ronjat (1913) úttörő munkáját. A monográfiában a szerző arról számolt be, hogy Louie nevű fia hogyan sajátította el egyszerre a francia és a német nyelvet. Amikor fia megszületett, Ronjat tanácsot kért egy ismert nyelvésztől, Grammontól, hogy ilyen esetben, amikor a szülők különböző anyanyelvűek, mit lehet tenni a gyermekkel, hogy kétnyelvűvé váljék. A válasz az volt, hogy mindkettőjüknek a saját anyanyelvén kell beszélnie a gyermekhez.

Az „egy személy - egy nyelv” nevelési elvet és kommunikációs stratégiát alkalmazva mindkét szülő megőrzi saját szerepét a nyelvek használata szempontjából. Ronjat esetében ez azt jelentette, hogy az anya és a dajka csak németül, az apa és rokonai csak francia nyelven kommunikáltak a gyermekkel. A család Párizsban élt, de nagyon gyakran látogatott Németországba is. Arra a kérdésre, hogy a párhuzamos kétnyelvűség gátolja-e az intellektuális és beszédfejlődést, Ronjat kategorikus nemmel válaszolt.

Még egy érdekesség: V. Vildomec (1963) levelezgetett a már felnőtté vált Louie-val. Vildomec megkérdezte tőle, melyik nyelvet részesíti előnyben. A válasz meglepő volt: semelyiket. Németül gazdagabban tudta kifejezni saját érzelmeit, belső világát, a francia nyelv viszont leginkább a racionális, logikai gondolatok kifejezője volt. Természetesen ez nem jelenti azt, hogy szükség esetén mindkét szférában ne tudta volna jól használni két nyelvet.

Stern (1919 - ld. L. Vigotszkij, 1935) elemezve Ronjat fiának esetét, azt a következtetést vont le, hogy a különböző nyelvi eltérések pozitív hatótényezők, amelyek beindítják a

gyermeknél a gondolkodási aktusokat, az összehasonlító-differenciáló tevékenységet. Ennek következtében a két nyelv elsajátítása nemcsak hogy nem vezet a pszichikus fejlődés gátlásához, hanem egyenesen elősegíti azt. W. Leopold (1949-1954), N. Imedadze (1960), M. Mikes - P. Vlahovic (1966) már klasszikussá vált munkájukban szintén nem észleltek saját kétnyelvű gyermekeiknél semmiféle mentális retardációt. G. Francescato (1981) 106 kétnyelvű egyén esetét gyűjtötte össze és elemezte nyelvészeti, pszichológiai és szociálpszichológiai szempontból.

A két nyelv elsajátítása a serdülőkor előtti időszakban történt; és a folyamat spontán módon zajlott le, vagyis az adott nyelvek hordozóival való közvetlen érintkezés kapcsán. A nyelvek elsajátítási körülményeire, illetve a nyelvtudás szintjére vonatkozó adatokat G. Francescato kérdőívekből és interjúkból gyűjtötte össze. A kérdőívek - többek között - a családon belüli nyelvek használatával, a kétnyelvű individuuum által tapasztalt szóbeli és írásbeli nyelvi nehézségekkel, valamint az óvodai vagy iskolai közösségbe való beilleszkedéssel kapcsolatos kérdéseket tartalmaztak. A kérdőívre egyfelől maguk a kétnyelvű személyek válaszoltak gyerekkori visszaemlékezés alapján, másfelől a kétnyelvű személyek szülői, rokonai, ismerősei szolgáltattak adatokat.

A 106 nyelvi életrajzot a szerző két csoportra bontja. Az egyik csoportban a személyeknek majdnem a fele kétnyelvű, vegyes családban nevelkedett, ahol a két nyelvet párhuzamosan használták a szülők a gyermekkel való kommunikáció során. A gyermekek másik csoportja akkor kezdte elsajátítani a második nyelvet, amikor az elsőt már ismerte egy bizonyos szinten. Az összes család az úgynevezett „középosztályt” képviselte. Mi a közös vonás és mi a különbség a kétnyelvűség kialakulásának olyan eseteiben, amikor a gyermek vegyes családból, illetve külföldön élő egynyelvű családból származik? 50 vegyes család közül 44 gyermeknél - akik eleinte kétnyelvűek voltak - később a környezeti nyelv erősebben dominált, sok esetben gyakorlatilag kiszorította a használatból a második nyelvet. I-Ia az egyén mégis kétnyelvűvé válik, akkor a gyermekei - azaz a harmadik generáció - elveszítik az egyik nyelvet, vagyis unokái egynyelvűek lesznek.

A kétnyelvűség kialakulása és a környezeti nyelv ismereti szintje szempontjából a külföldön tartózkodó egynyelvű családból származó gyermekek vannak a kedvezőbb helyzetben. Otthon a család a saját anyanyelvén kommunikál, a gyermek pedig a második nyelvet „direkt módon”, a környezeti nyelv hordozóival való közvetlen érintkezéskor sajátítja el.

Általában az ilyen családokból származó gyermekek hosszú időre megőrzik a két nyelv aktív használatát, az ő gyermekeik pedig, vagyis a harmadik generáció gyakran kétnyelvű családi körülmények között nő fel: igaz, hogy az unokák nem mindig sajátítják el a nagyszülők által beszélt nyelvet.

Francescato 106 gyermek nyelvi életrajzának elemzéséből olyan következtetésre jutott, hogy 52 esetben semmiféle pszichés zavar nem tapasztalható, jöllehet 27 gyermek vegyes családban nőtt fel, 25 személy pedig külföldön élő egynyelvű családból származott. 33 kétnyelvű egyénnél gyermekkorukban pszichés zavarokat tapasztaltak, és sok esetben a szülők pszichológushoz, pszichiáterhez vagy orvoshoz fordultak segítségért. 17 esetben a pszichésen sérült gyermek kétnyelvű családból származott, 16 esetben pedig egynyelvű családból. Mégis, maga Francescato és más szakemberek - akikhez segítségért fordultak a vegyes vagy egynyelvű családból származó gyermekek szülei - nem tartották magát a kétnyelvűség jelenségét a pszichés zavarok elsődleges okának. A családok közelebbi megismerése során ugyanis kiderült, hogy a szülők között feszültség és meg nem értés uralkodott, jellemző volt rájuk a diszharmónia.

Már körülbelül 70 év eltelt azóta, hogy a pszichológusok és a nyelvészek komolyan elkezdték kutatni a gyermekkori kétnyelvűséget, de arra az egy

szerű és általános kérdésre, hogy árt-e a gyermeknek a korai kétnyelvűség, még mindig nincs egyértelmű válasz. Mielőtt megpróbálnám összefoglalni azokat az eredményeket, amelyek a bilingvizmussal és a gyermek mentális és személyiségfejlődésével kapcsolatosak, szeretném tisztázni, milyen kétnyelvűségről van szó. Ugyanis különbséget kell tenni *a tömeges és az individuális gyermekkori bilingvizmus között. A tömeges kétnyelvűség vizsgálata során a kutatók különböző pszichológiai és pszicholingvisztikai tesztekkel használnak fel ahhoz, hogy megállapítsák a gyermekek intelligencia- és kreativitásszintjét, verbális készségeit stb. Ismeretes, hogy ezek az eredmények ellentmondásosak.*

Ami a gyermekkori kétnyelvűség és a kognitív fejlődés összefüggését illeti, szeretném röviden összefoglalni a szakemberek jelenlegi álláspontját. A gyermekkori kétnyelvűség bizonyos típusai - balansz és additív - kedvezően hatnak a kognitív fejlődés olyan aspektusaira, mint például:

- a) divergens gondolkodásra;
- b) perceptuális feladatok - általában nem verbális tesztek - teljesítésére;
- c) verbális input elemzésére;
- d) szimbólum helyettesítésére;
- e) a domináns nyelven való szó- és írásbeli fogalmazásra.

Abban az esetben, amikor a gyermekeknek -akik nemzetiségi csoportokhoz tartoznak - verbális feladatokat kell megoldaniuk, az eredmények gyakran negatívak. L. Vigotszkij (1935) szerint a beszédfejlődésben való elmaradás nem magától a kétnyelvűség jelenségétől függ, vagyis nem attól a tényről, hogy a gyermek ismeri és használja a két nyelvet, hanem attól, hogy a két nyelv elsajátításának milyen a szociális és kulturális háttere, mennyire rendezettek azok a körülmények, amelyek között az elsajátítási folyamat zajlik.

Más a helyzet a kétnyelvű gyermekekkel, akik egy olyan országban élnek, ahol a két nyelv használata egyenjogú, és a társadalom helyeslően viszonyul a kétnyelvűséghez. A pozitív attitűd ösztönzően szerepel a két nyelv jobb elsajátításában, és kedvezően hat a kétnyelvű gyermekek kognitív fejlődésére is.

Az individuális gyermekkori kétnyelvűséggel foglalkozó kutatók nem tapasztalták a gyermekek mentális retardációját. Az esettanulmány jellegű leírásokban általában a két nyelv párhuzamos vagy szukcesszív elsajátításának folyamatáról, vagy pedig a kétnyelvű kommunikatív kompetencia kialakulásáról számolnak be a szerzők. A longitudinális megfigyelést maguk a szülők végezték el, akik nyelvészek, pszichológusok, pedagógusok voltak. Ezek a szakemberek - saját hivatásuknál fogva - „érdekelve” voltak abban, hogy gyermekeik minél jobban elsajátítsák a két nyelvet. Ez fontos körülmény, amelyet nem szabad figyelmen kívül hagyni.

Egyetértek a Novi Sad-i egyetemen dolgozó Göncz Lajossal (1985), aki átfogó lélektani és pszicholingvisztikai vizsgálatokat végzett magyar, szerb és horvát kétnyelvű óvodás és iskolás gyermekek körében. A szerző ezt írja: „*Minden kétnyelvű helyzet specifikus, egy meghatározott kétnyelvű helyzetről tehát gyakran nem indokolt másokra általánosítani*”. (153.)

A gyermek sikeresen elsajátíthat két vagy több nyelvet, viszont a kétnyelvűség pozitív hatásának a kialakulását végső soron olyan beállítódások, attitűdök és közvélemény határozzák meg, amelyek az adott egynyelvű társadalomra jellemzőek.

## Irodalom

- Bea-Zeev, S.: Mechanism by which childhood bilingualism affects understanding of language and cognitive structures. In: P A. Hornby (ed.): *Bilingualism: psychological, social and educational implications*. New York, San Francisco, London 1977. 29-55.
- Ben-Zeev, S.: Bilingualism and cognitive development. In: M. Miller (ed.): *Bilingualism and language disability: Assessment and remediation*. London, Croom Helm, San Diego 1984. 55-80.

- Bikcsentaj, L.-Lavrova-Bikcsentaj, Z.: *Mislenie na rodnom i csuzsom jazikah*. Moszkva 1929.
- Christophersen, P.: *Bilingualism*. London 1948.
- Epstein, L.: *La pensée et la polyglossie: essai psychologique et didactique*. Paris 1915.
- Francescato, G.: *Il bilingue isolato. Studi sue bilinguismo infantile*. Bergamo 1981.
- Göncz Lajos: *A kétnyelvűség pszichológiája*. Novi Sad 1985.
- Harding, E.-Riley, Ph.: *The bilingual family. A handbook for parents*. Cambridge 1988.
- Ianco-Wortall, A. D.: *Bilingualism and cognitive development*. *Child Development*, 1972. 43. 1390-1400.
- Imedadze, N. V.: *K pszichologicszeszkoj prirode rannego dvujazycsija*. *Voproszi Pszichologii*, 1960. 1. 60-68.
- Jarovinszkij Alekszandr-Fabricsius Ildikó: *Kommunikatív folyamatok stratégiája kétnyelvű gyermeknél*. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 1978. 1. 72,80.
- Kielhöfer, B.-Jonekeit, S.: *Zweisprachige Kindererziehung. (Bilingual child-rearing.)* Tübingen 1983. (2. Auflage).
- Lasonen, K.-Toukoma, P.: *Linguistic development and school achievement among Finnish immigrant children in mother-tongue medium classes in Sweden*. *Research reports*, 1978. No. 70. Jyväskylä.
- Lebrun, Y-Paradis, M.: To be or not to be an early bilingual? In: M. Paradis-Y. Lebrun (eds.): *Early bilingualism and child development*. 1984. 9-18.
- Leopold, W.: *Speech development of a bilingual child*, Vol. 1-4. Evanston 1949-54. III.
- Mackey, W. F. : The evaluation of bilingual education. In: B. Spolsky-R. Cooper (eds. ): *Frontiers of bilingual education*. Rowley, Massachusetts 1977. 226-294.
- Mikes, M.-Vlahovic, P.: *Razvoj gramatickih kategorija u decjem govoru: prilozi proucavanju jezika 2*. Navi Sad 1966.
- Ronjat, J.: *Le développement du langage observé chez un enfant bilingue*. Paris 1913.
- Rutter, M.: *Helping troubled children*. Moszkva (in Russian), 1913.
- Schmidt-Mackey, I.: Language strategies of the bilingual family. In: W. F. Mackey-T. Andersson (eds.): *Bilingualism in early childhood*. Rowley, Massachusetts 1977. 132-146.
- Schuchardt, H.: *Izbrannie sztatji po jazikoznaniju*. Moszkva 1950.
- Skutnabb-Kangas, T. Toukoma, P : *Teaching migrant children's mother tongue and learning the language of the host country in the context of the socio-cultural situation of the migrant family*. Tampere 1976.
- Saunders, G.: *Bilingual children: guidance for the family*. Clevedon, 1982.
- Toukoma, P.-Lasonen, K.: On the literacy of Finnish immigrant pupils in Sweden. *Research reports*, 1979. No. 86. Jyväskylä.
- Travis, L. E.-Johnson, W-Shover, J.: The relation of bilingualism to stuttering. *Journal of Speech Disorders*, 1937. 2. 185-189.
- Tsushima, W. T.-Hogan, T. P.: Verbal ability and school achievement of bilingual and monolingual children of different ages. *Journal of Educational Research*, 1975. 68. 349-353.
- Vigotszkij, L. Sz.: K voprosu o mnogojazicsü v detskom vozraszte. In: L. Sz. Vigotszkij: *Umsztvennoe razvitie detej v processze obucsenija*. Moszkva-Leningrád 1935. 53-72.
- Vildomec, V : *Multilingualism. General linguistics and psychology of speech*. Leyden 1963.

## ALEKSZANDR JAROVINSZKI

### CHILDHOOD BILINGUALISM: ADVANTAGE OR DISADVANTAGE?

The author reviews the literature of the cognitive and linguistic development of children becoming bilinguals in a mixed-language family or in a bilingual community. The study focuses on the relation of childhood bilingualism to speech development, thought, and aphasia.

Some investigators emphasize the negative effect of bilingualism on the solving of verbal tasks, especially in the case of children with disadvantageous socio-cultural background. However, many authors note the positive effect of balanced bilingualism on the solving of perceptive tasks (nonverbal tests), divergent thinking, and the analysis of verbal input. Bilingual children develop metalinguistic skills earlier than their monolingual peers.

Case studies show that children brought up in a mixed-language family did not demonstrate either mental, or speech retardation. However, these case studies were written by parents who were psychologists linguists or teachers at the same time. They had strong motivation to develop the cognitive and linguistic ability of their children.

As to influence of childhood bilingualism on cognitive and language development, the author does not give unambiguous answer, but emphasizes that every bilingual situation is specific.